

“Un virus és un tros d'àcid nucleic envoltat de males notícies”

(Peter Brian Medawar, zoòleg, biòleg i professor)

500 anys de les Germanies: revolta, guerra civil i repressió

El 7 de febrer de 1521 va esclatar un alçament contra els privilegiats amb episodis esgarriuosos que va fracassar a l'hora de reduir la desigualtat de Mallorca.

Les muralles d'Alcúdia, ciutat que va patir el setge dels revoltats, però on no tingueren èxit.

Aquest 2021 es compleixen 500 anys -mig mil·lenni- d'una rebel·lió popular, contra els privilegiats, que es va acabar convertint en una guerra civil amb episodis cruels, devers 20.000 morts i enfrontaments, fins i tot, entre mallorquins i eivissencs: la de les Germanies (1521-1523). No eren cap excepció, foren una de tantes revoltes que esclataren a Europa entre els segles XV i XVI, en la transició de l'Edat Mitjana a l'Era Moderna. I no varen sortir del no-res, el malestar que les va encendre ja venia d'abans.

Contemporànies a la rebel·lió dels Comuners de Castella, les Germanies tenien com a precedent la fracassada Revolta Forana del 1450, que segons la medievalista porrerenca Maria Barceló havia esclatat a conseqüència del “mal govern de l'oligarquia”, la “dilapidació” de doblers públics i la desigualtat en el repartiment dels impostos comesos per part de les autoritats ciutadanes. Llavors els consells i les universitats -equivalents als actuals ajuntaments- estaven dominats pels privilegiats: cavallers, ciutadans i mercaders. Els menestrals -els que els dedicaven als diversos oficis- se sentien descontents i exclosos del govern. I, a Mallorca, la Part Forana també se sentia

marginada respecte de Palma. De fet, els habitants de fora de Ciutat ja havien fet sentir el seu desacord setanta anys abans, en la rebel·lió fallida.

Segons l'historiador Miquel À. Casanovas, les viles llavors “contribuïen amb dos terços de les despeses del regne”. Tant menestrals com forans reclamaven justícia. Tots plegats integraven la major part de la població mallorquina, puntualitza el catedràtic d'Història de la Universitat de les Illes Balears Josep Juan Vidal, i això va convertir les Germanies en un moviment veritablement popular, en què fins i tot va participar un bon nombre d'esclaus alliberats. Un 5% dels revoltats eren dones, segons la historiadora Margalida Bernat.

El detonant fou -una vegada més- l'econòmic. Les finances del Regne de Mallorca es trobaven en mala situació ja en temps de la dinastia pròpia -fins al 1343-, i des de llavors no havien fet més que empitjorar. El 1512, Ferran el Catòlic ordenà que es redactàs un cadastre, per fer els impostos més equitatius. Set anys més tard encara estava per fer, probablement perquè no interessava als privilegiats. Aleshores esclataren les Germanies a la veïna València i a Mallorca els menestrals les varen prendre com a exemple.

El virrei Miguel de Gurrea, molt impopular, va ordenar la detenció de set dirigents dels menestrals, entre ells el pareire -artesà de la llana- Joan Crespi i els germans Joanot i Francesc Colom, barreterers. Els seus companys es varen mobilitzar, no tan sols amb banderes i tambors per protestar, sinó també amb piques, escopetes i ballestes. I amenaçaren el representant reial. Sis anys abans, assenyalen els historiadors Margalida Bernat i Jaume Serra, havien aconseguit les armes en la defensa de Bugia, al nord d'Àfrica. “Si els menestrals no haguessin estat armats, no hi hauria hagut revolució”, expliquen Bernat i Serra. En una

actitud molt mallorquina -tot s'ha de dir-, cap dels privilegiats no va donar suport al virrei Gurrea, que va haver d'alliberar els detinguts. Era el 7 de febrer del 1521, el Dijous Llarder del Carnaval. Aquell dia varen començar les Germanies.

500
anys de
germanies

500 anys de lluites compartides

Una revolució amb institucions

Les Germanies no varen ser una revolta i prou, sinó una veritable revolució: els sublevats varen

crear càrrecs i institucions. Crespi va rebre el títol d'instador del bé públic -i cada vila va nomenar el seu instador- i es va formar un nou òrgan de govern, la Tretzena, seguint el model valencià. Se suposa que s'inspirava en Jesús i el seus dotze apòstols. Joanot Colom viatjà a València per informar-se sobre com actuaven els sublevats d'allà. Tenien un objectiu clar, la Santa Quitació: amortitzar el deute públic. Consideraven que els prestamistes ja havien cobrat prou.

Francesc M. Rotger | Ara Balears

Qui deu, que pagui. La Germania estigué marcada per la religió

Un primer “incident significatiu” del caire que prenia l’organització dels menestrals, assegura Eulàlia Duran, de l’Institut d’Estudis Catalans, fou l’exigència al vicari general que els lliurassin el cadàver del jurat -regidor- Agustí Serralta, enterrat al convent de Sant Domingo, a Palma. Argumentaren que Serralta era un convers i que, com que l’havien enterrat en sòl sagrat, ja no plovia. En realitat abans de morir havia denunciat els primers moviments dels agermanats, quan encara no s’havien revoltat. Com que el vicari no ho acceptà, entraren per la força al convent, desenterraren el cos i el cremaren a l’antic cementeri jueu.

Els agermanats se sublevaren als crits de “visca el rei” i “qui deu que pach” (“qui deu, que pagui”). I els que s’afegien a la revolta havien de jurar quatre vots: mantenir la fe catòlica, ser lleials a Carles, afavorir la Santa Quitació i ser fidels a la Germania. L’autoritat reial no es discutia: aconseguir el seu suport era fonamental i els eximia de traïció. Per això “no dubtaren a falsificar suposades lletres reials”, assenyalen Bernat i Serra, i quan arribaren les vertaderes, en què Carles I els ordenava tornar a sotmetre’s a Gurrea, va ser “un cop molt fort”. Tot i que també hi va haver qualche menestral, com Gabriel Domingo, calceter, que respongué: “Dats me aquexas letras, que jo me’n tocaré lo cull!”.

Carles I, de poc més de vint anys i tot just elegit emperador alemany, tenia en aquell moment dificultats encara més greus amb la reforma luterana i no li convenia aliar-se amb els revoltats: corria el risc d’esfondrar l’estructura social de l’època. Quan el rei va deixar clar el seu posicionament una part dels que havien donat suport als agermanats, o que no s’hi havien oposat obertament, passaren clarament a l’altre bàndol, denominat despectivament ‘mascarat’ pels partidaris de la Germania. Ja “no hi hagué lloc per als indecisos o els tebis”, sentencien Bernat i Serra.

El juliol del 1521, els agermanats assaltaren un dels refugis ‘mascarats’: el castell de Bellver. Foren “passats pels ganivets tots els cavallers i habitants que hi havia”, assenyalava Juan Vidal. El setembre, en una reunió del Consell a Sant Francesc, a Ciutat, Joan Crespí fou destituït: se’l tancà a Bellver mateix, ara en mans dels revoltats, i allà l’executaren. El reemplaçaren, com a instadors, el forà Pau Casesnoves i el menestral Jordi Moranta. Però qui acaparà el poder, a l’hora de la veritat, va ser Joanot Colom, que impulsà de manera decidida la Santa Quitació i va abolir els impostos indirectes. Eren els més impopulars, perquè són com l’IVA d’avui dia: no són proporcionals, rics i pobres paguen el mateix. El novembre, recorden Bernat i Serra, violaren el dret d’asil del convent de Sant Domingo de Palma i varen assassinar “entre onze i tretze persones”.

La Germania -com tot, a l’època- estigué marcada per la religió i la superstició. Els seus predicadors -i predicadores- brandaven suposades profecies, sobretot “La tresca i la verdesca” (“La caminada i l’estacada”), d’Anselm Turmeda, que semblava que anunciava fets sagnants (“Lladoncs en la verdesca serà l’horrible tresca...”). Tampoc no hi faltaren aprofitats: “Agermanats destacats (...)

s’apoderaren de béns mobles i immobles” dels ‘mascarats’, diuen Bernat i Serra. A més, haurien utilitzat al·lots per fer-los protagonitzar les mobilitzacions del Dijous Llarder i de l’exhumació de Serralta.

Pesta i represàlies

Els revoltats mallorquins intentaren el 1522 conquerir Eivissa, on s’havia refugiat el virrei, amb una esquadra comandada per Francesc Colom. Però els eivissencs els varen derrotar. Segons l’investigador Enric Fajarnés, s’estimaren més mantenir l’hospitalitat que havien prestat als fugits que no rebre la simpatia pels agermanats. Menorca, assenyala Casasnovas, “fou un important bastió reialista” que va acollir ‘mascarats’ de Mallorca i va ajudar Alcúdia. Aquesta ciutat va patir el setge dels revoltats, que, com que no tingueren èxit, varen cremar sis molins de vent del voltant i mataren tot el bestiar de la zona, segons recull Duran. Era pràctica habitual als setges.

Mallorca havia perdut, entre la guerra civil, les represàlies i la pesta, prop de vint mil persones

L’octubre del 1522 arribà a Mallorca l’armada reial. La primera vila conquerida, “a sang i foc”, escriu Josep Juan Vidal, fou Pollença, on els soldats del monarca cremaren l’església amb els 200 homes, dones i nins que s’hi havien refugiat a dins. Així va començar una repressió brutal. “Els arbres que al pas servien de força per als presos”, recorda l’arxiver Josep Maria Quadrado. I encara s’hi afegí una nova epidèmia de pesta. Els agermanats plantaren cara en una darrera batalla al Rafal Garcés, a prop d’Inca, que també varen perdre. El març de 1523 va caure Ciutat. Més de 200 rebels, incloent-hi Joanot Colom, acabaren executats, i es castigà els

oficis i les viles a pagar, com a indemnització, un total de 136.596 lliures, una fortuna. També varen haver de pagar els que no s’havien revoltat, que “havien d’estar satisfets (...) per haver estat alliberats”, explica Juan. L’excepció fou Alcúdia, “recompensada honoríficament i pecuniàriament per la seva fidelitat”.

Mallorca havia perdut, entre la guerra civil, les represàlies i la pesta, prop de vint mil persones, calcula l’historiador Onofre Vaquer. Les institucions es varen tancar més encara a la participació de menestrals i forans i el control de la monarquia es va anar reforçant cada vegada més. A tota aquella desolació s’hi varen afegir els atacs de turcs i nord-africans a les Balears.

□ **500 anys.** El 31 de gener de 1521 es reuneixen els menestrals a Sant Nicolau Vell, pròleg de la revolta agermanada. El Dijous Llarder de 1521 començaren les Germanies com un moviment urbà protagonitzat pels menestrals de Ciutat de Mallorca. Sovint s’ha defensat que es tractava simplement d’una revolta de característiques antifiscals, agreujada per les successives males anyades i sense una ideologia clara al darrere. A Porreres el primer a alçar bandera va esser Antoni Mora, de Plaça. Passades les festes de Pasqua partiren de la vila i marxaren cap a Ciutat 300 homes a peu i 40 a cavall adherint-se als revoltats. El dia 24 de febrer, gairebé 1.800 agermanats fan una mostra militar pels carrers de Ciutat. Forans de Pollença (500), d’Inca (400), de Sóller (400), de Porreres, de Muro, de Selva, de Valldemossa, de Campanet, etc. arribaren a Ciutat.

